

УДК 339.137.2

*Пужай-Череда А.М.,
аспірантка,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя*

Сутність економічної конкуренції та конкурентоспроможності

Постановка проблеми. В сучасний період господарювання для України дослідження економічної конкуренції та конкурентоспроможності є особливо актуальним у зв'язку з проведенням економічної політики, що забезпечує розвиток ринкових відносин при збереженні провідної ролі держави у функціонуванні окремих галузей національної економіки. Проблеми успішної інтеграції України в процес світової економіки також не втратили свого значення і потребують детального дослідження сутності конкуренції та конкурентоспроможності щодо нових умов господарювання. У зв'язку з цим накопичення теоретичних знань і практичного досвіду застосування законів, методів, механізмів конкуренції і конкурентоспроможності сприяє прискореному розвитку ринкової економіки і посиленню конкурентних переваг окремих галузей національного господарства та конкурентоспроможності нашої країни в цілому [1]. Втім, для того щоб розглядати, зіставляти та пропонувати нові підходи до оцінювання конкурентоспроможності країни, галузі або сектора економіки, слід спочатку проаналізувати поняття конкуренції та конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні теми, що пов'язані з конкуренцією та конкурентоспроможністю є чи не найпоширенішими тематиками досліджень серед економістів, і, судячи із наукового доробку вітчизняних і зарубіжних вчених, ці дослідження є досить різноплановими. Так, вважаємо за необхідне особливо наголосити на працях Г. Л. Азоєва [2], С. М. Клименка [3], О. П. Єльця [4], Н. І. Перцовського [5], Р. А. Фатхутдінова [6], З. Є. Шершньов [7] та цілої низки інших, не менш іменитих вчених. Значним теоретичним та практичним надбанням з приводу конкуренції та конкурентоспроможності є також наукові праці зарубіжних і вітчизняних економістів: П. Ю. Беленького [8], З. А. Васильєвої [9], М. Е. Портера [10], О.Г. Янкового [11], О.В. Рибаківа [12] та ін. Втім, вважаючи на різноплановість думок вчених стосовно тлумачень даних економічних категорій, даний напрямок залишається досить актуальним і злободенним.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та обґрунтування значення та сутності економічних категорій конкуренції та конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкуренція (від лат. *concurrentia* – стикатися, змагатися) – суперництво між товаровиробниками за найбільш сприятливі, економічно вигідні умови виробництва та реалізації продукції [7, с.114]. Поняття конкуренції в економіці сформувалося ще в давні часи. Деякі науковці пов'язують походження цього терміну з німецьким словом «*konkurrenz*», а

інші вбачають англійське «competition». Однак і ті, й інші погоджуються, що ці поняття у свою чергу походять від латинського «concurro», яке означає, з одного боку, злиття і взаємопроникнення, а з іншого – зіткнення, тобто відображаються процеси взаємодії. Таке тлумачення терміну «конкуренція» було первинним в економічній літературі [13]. І саме конкуренція змушує суб'єктів підприємницької діяльності не зупинятися на досягнутому, а постійно самовдосконалюватися, знижувати витрати на виробництво, покращувати якість продукції (послуг), що пропонуються на ринку, підвищувати свою конкурентоспроможність.

Розглядаючи трактування конкуренції згідно із Законом України «Про захист економічної конкуренції», відмітимо, що «економічна конкуренція (конкуренція) - змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [14]. Аналіз трактування понять конкуренції науковцями різних шкіл подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз підходів до трактування поняття «конкуренція»

Автор	Визначення
Азоєв Г.Л.	Конкуренція – суперництво на якому-небудь терені між окремими юридичними або фізичними особами (конкурентами), зацікавленими в досягненні однієї й тієї ж мети.
Зав'ялов П.С.	Конкуренція – це суперництво, змагання між товаровиробниками на ринку за більш вигідні умови виробництва і збуту товарів для отримання на цій основі максимального можливого прибутку.
Кіперман Г. Я	Процес взаємодії, взаємозв'язку й боротьби виробників і постачальників при реалізації продукції, економічне суперництво між відособленими товаровиробниками або постачальниками товарів (послуг) за найбільш вигідні умови збуту.
Макконелл К.Р. Брю С.Л.	Конкуренція – це наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців, можливість для покупців і продавців вільно виходити на ринок і залишати його.
Найт Ф.	Конкуренція це ситуація, в якій конкуруючих одиниць багато й вони незалежні.
Портер М.	Конкуренція – динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й нові ринкові сегменти.
Перцовський Н.І.	Процес управління суб'єктом власними конкурентними перевагами для досягнення своїх цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у межах законодавства або в природних умовах.
Спіріна М.	Конкуренція – це боротьба між суб'єктами господарювання економічної сфери за більш вигідні умови виробництва та продажу товарів, послуг.
Фатхутдинов Р.А.	Конкуренція – процес управління своїми конкурентними перевагами для одержання перемог чи досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних чи суб'єктивних потреб у рамках законодавства або у природних умовах.
Фрідріх А. фон Хайек	Конкуренція – процес за допомогою якого люди одержують і передають знання.
Шумпетер Й.	Визначає конкуренцію як суперництво старого з новим, з інноваціями.
Юданов А.Ю.	Конкуренція – боротьба фірм за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, що ведеться ними на недоступних сегментах ринку

Джерело: сформовано автором на основі [1-12]

Отже, якщо підійти критично до даних визначень, то слід вказати, що деякі науковці розуміють під конкуренцією процес, деякі боротьбу і суперництво. Втім, в жодному із наведених понять ми не можемо побачити ані комплексний та системний підхід, ані зв'язок із діючою законодавчою базою. Крім того, все, що дані вчені називають «конкуренцією» є насамперед саме підходи до визначення «економічної конкуренції», а не конкуренції взагалі. Визначення «конкуренції» повинно бути дійсно досить ширше, враховуючи її прояви в природі, соціальних явищах, культурі тощо. Тому, узагальнивши підходи до визначення «економічної конкуренції», пропонуємо власне визначення цієї дефініції. **Економічна конкуренція**, це процес отримання переваг над конкурентами завдяки досягненням на ринках товарів та праці, фінансовому ринку, інфраструктурним та інституціональним особливостям та інноваціям.

Досить тісно із поняттям економічної конкуренції пов'язано поняття конкурентоспроможності, яке у «Великому економічному словнику» (під ред. А.Н. Азріліяна) зазначається, як властивість товару нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових

відносин» [15] На наш погляд, дане визначення є досить загальним і не відображає конкретної сутності цього поняття.

Вчені мають різні погляди на категорію «конкурентоспроможність». Як зазначає Рибаківа О. В. [12], конкурентоспроможність – це здатність (спроможність) підприємства вести суперництво у базовій галузі, на міжгалузевому та світових ринках. Автором зазначено, що це є комплексна категорія, її переваги остаточно реалізуються через торгівлю, але базис конкурентних переваг створюється на всіх ланках суспільного виробництва, у тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови та дійової економічної політики.

Р. А. Фатхутдінов розглядає конкурентоспроможність як «властивість об'єкта, яка характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами на даному ринку» [6, с. 22] Аналіз підходів науковців до трактування поняття «конкурентоспроможність» подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Аналіз підходів до трактування поняття «конкурентоспроможність»

Автор	Визначення
Азоєв Г.Л.	Конкурентоспроможність – це здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку. Виробництво і реалізація конкурентоспроможних товарів – обов'язкова умова конкурентоспроможності фірми, оскільки є результатом її конкурентних переваг по всьому спектру проблем управління компанією [2].
Беленький П.Ю.	Конкурентоспроможність є показником узагальнювальним, який відображає дієвість всього комплексу механізмів господарювання, і до дослідження проблем його забезпечення потрібно підходити комплексно з урахуванням усіх факторів і механізмів [8, с. 10].
Васильєва З.А.	Конкурентоспроможність - здатність задовольняти потреби споживачів на основі виробництва товарів і послуг, що перевершують конкурентів за необхідним набором параметрів [9].
Кривов'язюк І. І.	Конкурентоспроможність підприємства - його здатність отримувати прибутки, достатні для відтворення простого або розширеного виробництва, мотивації праці та поліпшення властивостей продукції [16, с. 532].
Маренич А. Астахова І.	Конкурентоспроможність – це комплексна характеристика діяльності підприємств, яка базується на аналізі різних аспектів виробничо-господарської діяльності (виробничий потенціал, трудові ресурси, забезпеченість матеріалами, фінансові результати діяльності та ін.) і дозволяє визначити «сильні сторони» підприємств у конкурентній боротьбі, знайти способи досягнення переваг над конкурентами [17, с. 23].
Перцовський Н.І.	Конкурентоспроможність – це можливість проведення ефективної господарської діяльності та її практичної прибуткової реалізації в умовах конкурентного ринку [5].
Портер М.	Конкурентоспроможність підприємства – це порівняльна перевага по відношенню до інших фірм [10, с. 76], здатність суб'єкта ринкових відносин бути на ринку на одному рівні з наявними там аналогічними конкуруючими суб'єктами.
Фатхутдінов Р.А.	конкурентоспроможність як властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, які представлені на даному ринку [6, с. 35].
Яновський А.	Конкурентоспроможність є багаторівневою категорією, оскільки передбачає оцінку всіх функціональних сфер діяльності (виробництва, кадрового потенціалу, фінансів, наукових розробок, маркетингу) [18, с. 22].

Втім недоліками цих визначень є те, що, наприклад, А. Яновський, Н.І. Перцовський залишають поза увагою взаємовідносини із зовнішнім середовищем. Деякі автори концентрують увагу на певних вузьких аспектах конкурентоспроможності, Г.Л. Азоєв – на фінансовій складовій, А. Маренич та І. Астахова – на виробничо-господарській, І. І. Кривов'язюк – на перерозподілі коштів. А деякі автори, наприклад, П.Ю. Беленький, навпаки дає досить широке визначення, яке навіть не відбиває самої сутності поняття конкурентоспроможності.

Узагальнюючи викладене, враховуючи тісний зв'язок конкурентоспроможності із економічною конкуренцією, можна визначити **конкурентоспроможність** як динамічну характеристику здатності деякого класу об'єктів (держави, галузі, підприємств) продуктивно займати ринкову нішу і ефективно утримувати свої позиції, адаптуючись до змін зовнішнього середовища, забезпечуючи визначений рівень конкурентних переваг.

Висновки з проведеного дослідження. З метою дослідження нових підходів до оцінювання конкурентоспроможності країни, галузі або сектора економіки, автором обґрунтовано необхідність аналізу понять конкуренції та конкурентоспроможності. Проаналізувавши підходи до визначення та змісту економічних категорій конкуренція та конкурентоспроможність, автор дійшов висновку про

необхідність зміни підходу до їх тлумачень. В результаті було сформульовано авторське визначення категорії економічна конкуренція, як процесу отримання переваг над конкурентами завдяки досягненням на ринках товарів та праці, фінансовому ринку, інфраструктурним та інституціональним особливостям й інноваціям. У тісному зв'язку із конкуренцією можна визначити конкурентоспроможність як динамічну характеристику здатності деякого класу об'єктів (держави, галузі, підприємств) продуктивно займати ринкову нішу і ефективно утримувати свої позиції, адаптуючись до змін зовнішнього середовища, забезпечуючи визначений рівень конкурентних переваг.

Бібліографічний список

1. Бечко П.К. Теоретичні засади сутності економічних категорій «конкуренція» і «конкурентоспроможність» [Електронний ресурс] / П.К. Бечко, Я.О. Голобородько. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4191>.
2. Азоев Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков. – М. : Новости, 2006. – 267 с.
3. Управління конкурентоспроможністю підприємства / [Клименко С.М., Барабась Д.О., Омеляненко Т.В. та ін.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.
4. Єлец О.П. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / Єлец О.П., Богдан Є.В. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_082.pdf
5. Перцовский Н.И. Международный маркетинг: учеб. пособие / И.А. Спиридонов, С.В. Барсукова; под ред. Н.И. Перцовского. – М. : Высшая школа, 2001. – 239 с.
6. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.
7. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підручник / Шершньова З. Є. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.
8. Беленький П.Ю. Дослідження проблем конкурентоспроможності / П.Ю. Беленький // Вісник НАН України. – 2007. – № 5. – С. 9-18.
9. Васильева З.А. Иерархия понятий конкурентоспособности субъектов рынка / З.А. Васильева // Маркетинг в России и за рубежом. – 2006. – № 2. – С. 83-90.
10. Porter M.E. Competitive Advantage of Nations / M.E. Porter. – New York : Free Press, 1990. – 426 p.
11. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення : [монографія] / за заг. ред. О.Г. Янкового. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с.
12. Рibaкова О.В. Конкуренція і конкурентоспроможність: економічна суть та фактори підвищення [Електронний ресурс] / О.В. Рibaкова. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.
13. Библиотека юного исследователя [Електронний ресурс] / Человек в процессе научного познания. – Режим доступу: <http://www.nplit.ru/books/item/f00/s00/z0000030/st025.shtml>
14. Закон України “Про захист економічної конкуренції” від 11 січня 2001 року №2210. – 14 (Редакція від 11.08.2013, підстава 406-18) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – С. 64.
15. Економічна енциклопедія / Відповідальний редактор С.В. Мочерний. — Київ: Видавничий центр «Академія». — Т. 1, 2000.— 863 с.; Т. 2, 2001.— 847 с.; Т. 3, 2002. — 952 с.
16. Кривов'язюк І.І. Економічна діагностика [Електронний ресурс] / І.І. Кривов'язюк. – Режим доступу: <http://padaread.com/?book=89856&pg=189>
17. Маренич А. Управление конкурентоспособностью предприятия / А. Маренич, И. Астахова // Бизнес-Информ. – 1996. – № 5 – С. 23-27.
18. Яновский А. Конкурентоспособность товара и товаропроизводителя / А. Яновский // Бизнес-Информ. – 1996. – № 5. – С. 21-23.

References

1. Bechko, P.K. *Teoretychni zasady sutnosti ekonomichnykh katehorii “konkurentsia” i “konkurentospromozhnist”* [The theoretical basis of the nature of economic categories “competition” and “competitiveness”], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4191>. (access date January 30, 2016)
2. Azoyev, G.L. and Chelenkov, A.P. (2006), *Konkurentnyye preimushchestva firmy* [Competitive advantages of the company], Novosti, Moscow, Russia, 267 p.
3. Klymenko, S.M., Barabas, D.O., Omelianenko T.V. et al. (2006), *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva* [Managing enterprise competitiveness], KNEU, Kyiv, Ukraine, 527 p.
4. Yelets, O.P. and Bohdan, Ye.V., *Sutnist konkurentsii ta konkurentospromozhnosti pidpriemstva* [The essence of competition and competitiveness of enterprises], available at: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_082.pdf (access date January 30, 2016)

5. Pertsovskiy, N.I., Spiridonov, I.A. and Barsukova, S.V. (2001), *Mezhdunarodnyy marketing* [International Marketing], Vysshaya shkola, Moscow, Russia, 239 p.
6. Fatkhutdinov, R.A. (2002), *Konkurentosposobnost' organizatsii v usloviyakh krizisa: ekonomika, marketing, menedzhment* [The competitiveness of the organization in times of crisis: economics, marketing, management], Marketing, Moscow, Russia, 892 p.
7. Shershnova, Z.Ye. (2004), *Stratehichne upravlinnia* [The strategic management], KNEU, Kyiv, Ukraine, 699 p.
8. Bielenkyi, P.Yu. (2007), "Studies competitiveness", *Visnyk NAN Ukrainy*, no. 5, pp. 9-18.
9. Vasilyeva, Z.A. (2006), "The hierarchy of the concepts of competitiveness of market entities", *Marketing v Rossii i za rubezhom*, no. 2, pp. 83-90.
10. Porter, M.E. (1990), *Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York, 426 p.
11. Yankovyi, O.H. (2013), *Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyshchennia* [Competitiveness: assessment of the level and areas of improvement], Atlant, Odesa, Ukraine, 470 p.
12. Rybakova, O.V. *Konkurentsia i konkurentospromozhnist: ekonomichna sut ta faktory pidvyshchennia*, [Competition and competitiveness: economic factors and improve substance], available at: <http://archive.nbuv.gov.ua>. (access date January 30, 2016)
13. *Chelovek v protsesse nauchnogo poznaniya* [The man in the process of scientific knowledge], *Biblioteka yunogo issledovatelya*, available at: <http://www.nplit.ru/books/item/f00/s00/z0000030/st025.shtml> (access date January 30, 2016)
14. On Protection of Economic Competition: the Law of Ukraine from 11.01. 2001, no. 2210 – 14, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 12, p. 64.
15. Mochernyi, S.V. (2000-2002), *Ekonomichna entsyklopediia* [The economic encyclopedia], Vydavnychi tsestr "Akademii", Kyiv, Ukraine, vol. 1, 863 p.; vol. 2, 847 p.; vol. 3, 952 p.
16. Kryvoviazuk, I.I. *Ekonomichna diahnostyka*, [Economic diagnostics], available at: <http://padaread.com/?book=89856&pg=189>. (access date January 30, 2016)
17. Marenich, A. and Astakhova, I. (1996), "Management of competitiveness", *Biznes-Inform*, no. 5, pp. 23-27.
18. Yanovskiy, A. (1996), "The competitiveness of the goods and the producers", *Biznes-Inform*, no. 5, pp. 21-23.

Пужай-Черета А.М. Сутність економічної конкуренції та конкурентоспроможності

Мета. Метою статті є аналіз та обґрунтування значення та сутності економічних категорій конкуренції та конкурентоспроможності.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які присвятили свої роботи питанням економічної конкуренції та конкурентоспроможності. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи для аналізу та формування висновків щодо сутності категорій конкуренція та конкурентоспроможність.

Результати. Запропоновано авторське визначення категорії економічна конкуренція, як процесу отримання переваг над конкурентами завдяки досягненням на ринках товарів та праці, фінансовому ринку, інфраструктурним та інституціональним особливостям, та інноваціям. У тісному зв'язку із конкуренцією запропоновано визначити конкурентоспроможність як динамічну характеристику здатності деякого класу об'єктів (держави, галузі, підприємств) продуктивно займати ринкову нішу і ефективно утримувати свої позиції, адаптуючись до змін зовнішнього середовища, забезпечуючи визначений рівень конкурентних переваг.

Наукова новизна. Полягає у теоретичному обґрунтуванні комплексу питань, пов'язаних із формуванням нового погляду на поняття «економічна конкуренція» та «конкурентоспроможність», що дозволить розвинути понятійно-категоріальний апарат теорії економіки та управління за рахунок авторського їх трактування.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем розгляду та розробки нових підходів до оцінювання конкурентоспроможності країни, галузі або сектора економіки.

Ключові слова: конкуренція, економічна конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, управління.

Puzhay-Chereda A.M. ESSENCE OF ECONOMIC COMPETITION AND COMPETITIVENESS

Purpose. The article is to analyze and study the meaning and essence of economic categories of competition and competitiveness.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research is the scientific works of domestic and foreign authors who have dedicated their works issues of economic competition and competitiveness. The study used general scientific and special methods to analyze and draw inferences about the categories of competition and competitiveness.

Findings. The article suggests the author definition of economic competition as a process of obtaining advantages over the competition due to advances in the goods and labor markets, financial market, infrastructure and institutional features, and innovation. In close connection with the competition proposed to define competitiveness as the ability of the dynamic characteristics of a class of objects (state sector enterprises) productively occupy market niche and effectively maintain its position, adapting to changes in the environment, providing a certain level of competitive advantage.

Originality. It consists of theoretical study and practical solving the complex issues related to the formation of a new look at the concept of "economic competition" and "competitiveness" that will develop concepts and categories of the theory of economics and management at the expense of the author's interpretation.

Practical value. The results of research is the basis for solving practical problems and consider new approaches to the assessment of the competitiveness of the country, industry or sector.

Key words: competition, economic competition, competitiveness, competitive advantage, management.

Пужай-Черета А.М. СУЩНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНЦИИ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Цель. Целью статьи является анализ и обоснование значения и сущности экономических категорий конкуренции и конкурентоспособности.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования являются научные труды отечественных и зарубежных авторов, посвятивших свои работы вопросам экономической конкуренции и конкурентоспособности. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы для анализа и формирования выводов о сущности категорий конкуренция и конкурентоспособность.

Результаты. Предложено авторское определение категории экономическая конкуренция, как процесс получения преимуществ над конкурентами благодаря достижениям на рынках товаров и труда, финансовом рынке, инфраструктурным и институциональным особенностям, и инновациям. В тесной связи с конкуренцией предложено определить конкурентоспособность как динамическую характеристику способности некоторого класса объектов (государства, отрасли, предприятий) продуктивно занимать рыночную нишу и эффективно удерживать свои позиции, адаптируясь к изменениям внешней среды, обеспечивая определенный уровень конкурентных преимуществ.

Научная новизна. Заключается в теоретическом обосновании комплекса вопросов, связанных с формированием нового взгляда на понятие «экономическая конкуренция» и «конкурентоспособность», что позволит развить понятийно-категориальный аппарат теории экономики и управления за счет авторской их трактовки.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем рассмотрения и разработки новых подходов к оценке конкурентоспособности страны, отрасли или сектора экономики.

Ключевые слова: конкуренция, экономическая конкуренция, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, управление.